

TÜRKİYE- AB GÜMRÜK BİRLİĞİ ANTLAŞMASI VE ANTLAŞMANIN TÜRKİYE EKONOMİSİNE ETKİLERİ

Mustafa HATİPLER*

ÖZET

Gümrük Birliği, uluslararası boyutu olan bir entegrasyon organizasyonunun en önemli mihenk taşlarından biridir. Gümrük Birliği'ne böylesine ayırıcı bir vasıf kazandıran yanı, onun bir ülke ekonomisini, üretimden tüketime kısacası topyekun olarak etkileme gücüne sahip olmasındandır.

Türkiye Avrupa Ekonomi Topluluğu(AET)'na adım attığı günlerin başından itibaren, bir Gümrük Birliği gerçeğini yaşayacağını bilmekteydi. 22 yıllık bir zaman diliminden sonra hayata geçtiğinde, Türkiye'yi bekleyen zorluklar ve sorunlar oldu. Çünkü Türkiye, bu sürece kendini hazırlayamamıştı. Bu zorlukların Türkiye'den kaynaklandığı tezi de doğru değildi, çünkü Gümrük Birliği içine dahil olduğumuz Avrupa Birliği de yerine getirmeyi taahhüt ettiği sorumluluklarını çeşitli sebepler ileri sürerek yerine getirmemişti. Bütün bunlar, Türkiye AB'nin tam üyesi olmadan gerçekleşmişti.

İşte böyle bir tabloda, Türkiye'nin AB ile Gümrük Birliği süreci, Türkiye ekonomisini büyük oranda etkilemiştir. Türkiye ekonomisi için söz konusu olan bu etkilenme, Gümrük Birliği antlaşmalarının neden olduğu genel etkilenmelerin çok üzerinde gerçekleşmiştir.

Anahtar Kelimeler: Küreselleşme, Gümrük Birliği, Hibe, Yatırım, Üretim ve Tüketim.

THE EU-TURKEY CUSTOMS UNION AGREEMENT AND THE EFFECTS OF IT ON TURKISH ECONOMY

ABSTRACT

The EU-Turkey Customs Union is one of the much important touchstones of one integration organization, having an international dimensional. The cause of gaining such a distinctive qualification to the Customs Union is that it has a power affecting an economy of any country from productive to consumption in all briefly.

Turkey has known that they would live the Customs Union reality since the

---

* Yrd. Doç. Dr., Trakya Üniversitesi Edime Sosyal Bilimler Meslek Yüksek Okulu,
mustafahatipler@gmail.com

beginning of the application days to be admitted to the European Economic Community. While agreement came into effect after a 22 year timetable, Turkey has encountered difficulties and problems since they could not be ready by themselves in this preparation duration. The argument that these difficulties came also from Turkey was not true, as the European Economic Community, in which we was included, did not fulfill the responsibilities they formally agreed upon mutually and have asserted various reasons.

Therefore, in such situation, the EU-Turkey Customs Union duration has affected the economy of Turkey on a large scale. These effects, which are matters in questions for the Turkish economy, were realized much more than the general effects the Customs Union Agreement has caused.

Key Words: *Globalization, Customs Union, Donation, Investment, Production and Consumption.*

Giriş

Bütün dünyada son on yılın yükselen trendi olarak gösterilen küreselleşme, aslında sadece on yılın değil son elli yılın en önemli ticari organizasyonudur. Bu ticari organizasyonun, uluslararası her organizasyonda olduğu gibi siyasi boyutu olduğu gerçeği izahtan varestedir.

Küreselleşme, doğal olarak ülkeleri rekabetin ezici yükünden kurtarmak ve ekonomik anlamda bütünleşmek amacını taşımakla beraber dünya ticaretinde en önemli değişikliklerin de adresidir. Uluslararası alanda ortaya çıkan serbest ticaret anlayışı da bu düşüncenin bir parçasıdır. Sonrasında ortaya çıkan, dış ticareti kısıtlayıcı tarife ve kotaların azalması hatta tamamen ortadan kaldırılması yönünde çalışmalar da yine bu düşüncenin cesur adımlarıdır. Bu cesur adımların da temel sebebi son yüzyılın içinde yaşanan iki büyük savaşın, dünya ekonomileri üzerindeki yıkıcı etkileridir.

Gümrük Birliği uygulaması, tarihte birçok örneği olan bir uygulamadır. En önemli özelliği; üyeler arasında her türlü tarife ve kotaların kaldırılması ve birlik dışına karşı ortak bir tarife oranı uygulanmaya başlanması ve ortak ticaret politikalarının benimsenmesi şeklinde olanıdır. Bu şekilde yapılan Gümrük Birliği uygulamasının hedefi, mal piyasaları arasında bir bütünleşme gerçekleştirmek, dolayısıyla bunu gerçekleştirmek için, mal akımını engelleyen gümrük vergileri ve dış ticaretin kontrol araçlarını kaldırılmış olmak ve diğer ülkelere uygulanan gümrük vergilerini eşitlemektir. Bu adımların içinde siyasal boyutlu olanlar olduğu gibi hem siyasal hem de ekonomik boyutlu olanları da olmuştur. Nitekim II. Dünya savaşı sonrasında, gelişmiş ülkeler, gerek I. Dünya savaşı ve 1929 Dünya

ekonomik krizinin etkilerini azaltmak, gerek II. Dünya Savaşı'nın meydana getirdiği yaraları sarmak ve gerekse dünya ticaretinde çok yönlü denkleşmeye imkân sağlamak düşüncesiyle çeşitli organizasyonlar kurma gayreti içinde olmuşlardır. Bu organizasyonların başında geleni Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET)'dur. AET'nin de en kuvvetli mekanizması Gümrük Birliği'dir (Uyar, 2000, s.23).

Türkiye'nin küreselleşme ve dünya ticaretine eklenme çabaları, Osmanlı Devleti zamanından beri sürdürülen bir politik unsur olmakla beraber, bu çabalar, II. Dünya Savaşı sonrasında hız kazanmış, Uluslararası Para Fonu (IMF), Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası (IBRD), Avrupa İktisadi İşbirliği Teşkilatı (OECC) ve Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO) gibi uluslararası kuruluşlara katılım sağlanarak büyük adımlar atılmıştır. Bu anlamda, atılan en büyük adım 31 Temmuz 1959'da AET'ye yapılan katılım başvurusu olmuştur. Bu başvuruyu 1 Aralık 1964 tarihinde yürürlüğe giren Ankara Antlaşması takip etmiştir. Ankara Antlaşması, Gümrük Birliği konusunda, Avrupa Birliği (AB, o zaman ki adıyla AET) ile ilişkilerde, özellikle Gümrük Birliği dönüm noktası olmuş ve ilişkiler Gümrük Birliğinin kurulmasına kadar devam etmiştir. Türkiye-AB arasında Gümrük Birliği, 1 Ocak 1996'da oluşturulmuştur. Gümrük Birliği ile, Türkiye tarafından AB'den ithal edilen sanayi ürünlerinde tüm gümrük vergileri, eş etkili tedbirler ve miktar kısıtlamaları kaldırılmış ve iki taraf arasında Ortak Gümrük Tarifesi (OGT) uygulanmasına başlanmıştır. Aslında bu süreç, 1971 yılında yürürlüğe giren Katma Protokol'ün devamıdır. AB, Katma Protokol uygulanması ile Türkiye'den ithal edilen sanayi ürünlerinde (belirlenen istisnalar dışında) uyguladığı gümrük vergilerini ve miktar kısıtlamalarını kaldırmıştır. Ocak 1996, Türkiye- AB ilişkilerinde özellikle ticaret ve mal piyasalarının akımı yönünden son derece önemli bir tarihtir. Gümrük Birliği'nin, Türkiye'nin AB üyesi olmadığı bir zaman diliminde gerçekleşmesinin farklı etkileri olduğu da ayrı bir gerçektir.

Bu sınırlı çalışmada, Türkiye-AB, Gümrük Birliği Antlaşması ve bu antlaşmanın Türkiye ekonomisi üzerindeki etkileri üzerinde durulacaktır.

1. Gümrük Birliği'nin Tanımı, Etkileri ve Türkiye-Avrupa Birliği Gümrük Birliği Antlaşması'nın Tarihsel Süreci

Genel olarak Gümrük Birliği; malların tek bir gümrük alanı içinde, herhangi bir engelle karşılaşmaksızın bir bütün olarak ya da kısmî (belirli

kotalar dahilinde) olarak serbestçe dolaşabilmeleri ve tarafların üçüncü ülkelerden yaptıkları ithalata aynı dış tarife ve aynı ticaret politikasını uygulamalarından ibarettir.

1.1. Gümrük Birliği'nin Tanımı

Gümrük Birliği, taraflar arasındaki ticarete mevcut gümrük vergileri, eş etkili vergiler ve miktar kısıtlamalarıyla, her türlü eş etkili tedbirin kaldırıldığı ve ayrıca, birlik dışında kalan üçüncü ülkelere yönelik olarak da, ortak gümrük tarifesinin uygulandığı bir ekonomik entegrasyon çeşidi olarak tanımlanmaktadır.

Gümrük Birliği'nin sınırları içinde malların hiç bir engellemeyle karşılaşmadan serbest dolaşımı esastır. Bu nedenle, Gümrük Birliği kapsamında olan taraflar arasında herhangi bir ayırmacılığın ortaya çıkmaması için, ortak rekabet kuralları ile ortak ticaret politikalarının da geliştirilmesi gereklidir. Bu sağlandığı takdirde ve sağlandığı oranda, Gümrük Birliği üyeleri, serbest rekabet ortamında ve eşit koşullarda üretim ve ticaret yapabileceklerdir.

1.2. Gümrük Birliği'nin Etkileri

Gümrük Birliği'nde, birliğe üye ülkeler arasında gümrük tarife duvarlarının kaldırılması ve serbest ticaret alanlarının genişlemesi sonucunda, refah artırıcı ve ekonomik yönden olumlu gelişmeler olduğu gibi, üçüncü ülkelere karşı uygulanan gümrük duvarları nedeniyle refah azaltıcı ve ekonomik yönden olumsuz etkenler de ortaya çıkabilir.

Gümrük Birliği'nin, her düzeyde taraflar arasında, onların lehlerine olmak üzere, karşılıklı menfaatlere dayalı olumlu ve objektif sonuçlar doğurması asıldır. Gümrük Birliği, tarafların ekonomilerini bir bütün halinde, ticaret, üretim, tüketim, gelir dağılımı yönüyle etkiler. Gümrük Birliğinin etkilerini, Statik Etkiler ve Dinamik Etkiler başlıkları altında tasnif etmek mümkündür.

1.2.1. Gümrük Birliği'nin statik etkileri

Gümrük Birliğinin statik etkileri; Ticaret Etkisi, Üretim Etkisi, Tüketim Etkisi ve Gelir Dağılımı Etkisi şeklindedir.

a-) Ticaret Etkisi: Gümrük Birliğinin Ticaret etkisi kısa vadede ve uzun vadede ayrı ayrı olarak gerçekleşir.

Gümrük Birliği ile kısa dönemde, birlik içinde yer alan ülkeler arasında, ticareti kısıtlayan engeller ortadan kaldırılmıştır. Birlik dışı ülkelere karşı ise gümrük duvarlarının devam etmesi sonucu birlik dışı ticaret azalabilir. Başka bir ifadeyle, Gümrük Birliği nedeniyle, ticaret, birlik dışından birlik içine saptırılmıştır. Buna; Ticaret Saptırıcı Etki denir. Gümrük Birliği ile uzun dönemde de, birlik içinde yer alan ülkeler ile birlik dışı ülkeler arasındaki ticaret artabilir. Örneğin birlik üyeleri, birlik kurulduktan sonra daha fazla büyüme gösterip, gelirleri daha hızlı artmışsa, buna bağlı olarak ithalat talepleri de artacak ve ticaret hacimleri, eskiye göre büyüyecektir. İşte Gümrük Birliği nedeniyle, birlik içinde bu ve benzeri şekilde ticaretin artmasına; Ticaret Yaratıcı Etki denir.

b-) Üretim Etkisi: Gümrük Birliğinin Üretim Etkisi, birlik içinde hammadde teminindeki durumlara göre değişen bir etkidir.

Gümrük Birliği nedeniyle, birlik içindeki ülkelerde var olan bazı sanayiler, gümrük tarifelerinin kaldırılması dolayısıyla, bazı girdilerini daha ucuz temin etme şansını yakalayabilir. Böylece üretim daha ekonomik ve daha yüksek oranda gerçekleşir. Gümrük Birliği nedeniyle, gümrük tarifelerinin, birlik üyeleri arasında kalkması sırasında, daha önce üçüncü ülkelere düşük maliyetle alınan bazı mallar, daha yüksek maliyetle birlik üyelerinden alınacağından maliyetler yükselir ki bu da üretim azalışına neden olur.

c-) Tüketim Etkisi: Gümrük Birliğinin Tüketim Etkisi, birlik nedeniyle üretim artışı ve buna paralel olarak gerçekleşme ihtimali olan tüketime daha çok pay ayrılması durumlarında söz konusudur. Gümrük Birliği ile ortaya çıkan birliktelik ve bütünlük, birlik içinde yer alan ülkelerin ekonomik yapılarında var olan uygunluk ve uyuma paralel olarak, tüm üyelerin lehine olacaktır. Bu şekilde üye ülkelerin vatandaşların gelirlerinin artacağı, gelir artışının talebi kamçılayacağı ve daha çok tüketime fon aktarılacağı kabul edilmektedir. Bu duruma, birlik içinde malların ucuzlaması etki yaptığı gibi üye ülke vatandaşlarının üretim etkisi nedeniyle gelirlerinin artması da etki yapmaktadır.

d-) Gelir Dağılımı Etkisi: Gümrük Birliği nedeniyle ticaret yaratma etkisi ortaya çıkar. Gümrük Birliğinin ticaret yaratma etkisi nedeniyle birlik içine kayan ticari faaliyetler, birlik içindeki üyelerin üretiminin dolayısıyla ve buna bağlı olarak gelirlerin artmasına neden olmaktadır. Ayrıca ticaret sapması etkisi nedeniyle üçüncü ülkelerin mallarına olan talep düştüğünden üretim azalacak ve bunun sonucu olarak bu ülkelerin gelirleri düşecektir. Birlik üyelerinin gelirlerinin artmasına karşın üçüncü ülkelerin gelirlerinin azalması ülkeler arasında gelir dağılımını bozmaktadır.

1.2.2. Gümrük Birliği'nin dinamik etkileri

Gümrük Birliği, küçük piyasadan büyük piyasaya geçiş anlamı taşımaktadır. Bu nedenle ekonomilerin büyük piyasanın avantajlarını elde etmeleri söz konusudur. İşte bu büyük piyasanın meydana getirdiği bu avantajlara Gümrük Birliği'nin dinamik etkileri adı verilir. Gümrük Birliğinin dinamik etkileri; piyasanın büyümesi sonucu içsel ve dışsal ekonomilerin oluşması, daha ileri teknolojinin kullanılması, uzmanlaşmanın artması ve yatırımcılar için belirsizliğin azalması hatta tamamen ortadan kalkması demektir.

1.3. Türkiye-Avrupa Birliği Gümrük Birliği Antlaşması'nın Tarihsel Süreci

AB, kuruluşunu Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) olarak 1958 yılında gerçekleştirmiştir.

1.3.1. AET'nin kuruluşu

Bugün üye sayısı 27'ye ulaşan AB'nin temelini, 18 Nisan 1951 tarihinde Belçika, Almanya, Fransa, Hollanda, Lüksemburg ve İtalya arasında imzalanan Paris Antlaşması ile kurulan Avrupa Kömür ve Çelik Topluluğu ve 25 Mart 1957 tarihinde imzalanan Roma Antlaşması ile kurulan Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu (Euratom) oluşturmaktadır. Bu oluşumla birlikte; 1958 yılında yürürlüğe giren Roma Antlaşması'yla AET kurulmuştur. Roma Antlaşması ile; üye ülkeler arasında gümrük birliği, tarım, ulaştırma ve rekabet gibi birçok alanda, ortak politikalar oluşturulması, ekonomik politikaların yakınlaştırılması, ekonomik ve parasal

birlik kurulması, ortak bir dış politika ve ortak bir güvenlik politikası kurulması amaçlanmıştır (Yayla ve Çelik, 2006, s 25).

AET'nin yerini alarak ekonomik, parasal ve siyasi birlik oluşturmayı hedefleyen, diğer bir deyişle AB'yi kuran anlaşma 09-10 Aralık 1991 tarihinde imzalanarak 01 Ocak 1993'de yürürlüğe giren Maastricht Anlaşması olarak kabul edilmektedir.¹ Amsterdam Antlaşması (1999) ve Nice Antlaşması (2003) sonrasında Avrupa Birliği, bazı üyeler dışında parasal birliğe girmiş (EURO), ortak dışişleri ve ortak güvenlik politikasını benimsemiştir. AB bununla da yetinmemiş, Adalet ve İçişlerinde, suça ilişkin konularda polis ve hukuk işbirliğine karar vermiştir. Önce AET'yi ve sonra AB'yi kuran Belçika, Almanya, Fransa, Hollanda, Lüksemburg ve İtalya'dan sonra, Danimarka, İrlanda ve Birleşik Krallık; 1973 yılında, Yunanistan; 1981 yılında, Portekiz ve İspanya; 1986 yılında, Doğu Almanya (Batı Almanya ile birleşerek); 1990 yılında, Avusturya, Finlandiya ve İsveç; 1995 yılında, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Çek Cumhuriyeti, Estonya, Macaristan, Letonya, Litvanya, Malta, Polonya, Slovakya, Slovenya; 2004 yılında, Bulgaristan ve Romanya; 2007 yılında ortaklığa katılmıştır.

Ayrıca, Makedonya 2004 yılında üyelik başvurusunda bulunmuştur. Hırvatistan 2005 yılında, Karadağ 2006 yılında adaylık için başvurmuştur. Andora, Lihtenştayn ve San Marino da yılında AB ile gümrük birliği ilişkisine girmiştir. İzlanda, Norveç ve İsviçre tüm zorlamalara karşın AB'ne girmemiştir.

1.3.2. Avrupa Birliği (daha önceki adıyla; AET) ve Türkiye Gümrük Birliği Süreci

Türkiye-AB Gümrük Birliği'nin temeli, resmi olarak, Roma Antlaşması'nın yürürlüğe girmesinden bir yıl sonra 1959 yılında Türkiye'nin AET'ye katılmak üzere başvurusuyla atılmıştır. Daha sonra, 1963 yılında imzalanan Ankara Antlaşması'yla Türkiye'nin AB ile Gümrük Birliği süreci ortaya konmuştur. 1963 yılında imzalanan Ankara Antlaşması'na göre, Türkiye AET'ye; "Hazırlık Dönemi", "Geçiş Dönemi" ve "Son Dönem" olmak üzere üç aşamada katılacaktır. İlk dönemin adı, Hazırlık Dönemi'dir. Bunun ardından, Katma Protokol'ün 1 Ocak 1973 tarihinde yürürlüğe

---

¹Maastricht Antlaşması önemlidir. Çünkü bu antlaşmayla AB'nin Ekonomik ve Parasal Birliğin aşamaları ve bu süreçte izlenecek ekonomik ve parasal politikalar ile bunların gerektirdiği kurumsal değişiklikler ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.

girmesiyle, Geçiş Dönemi başlamıştır. Geçiş Dönemi tam 22 yıl sürmüştür. Geçiş Dönemi'nin başlangıcı olan 1 Ocak 1973 tarihi aslında Gümrük Birliği sürecinin hukuken başladığı tarihtir. Geçiş Dönemi'nin öncesi yani 1971 yılı itibariyle, AB, Türkiye menşeli sanayi ürünlerinin gümrük vergilerini sıfırlamış, Türkiye'nin de AB kaynaklı sanayi ürünlerinde, gümrük vergilerini tedricen sıfırlamasını öngörmüştür. Bu şekilde Gümrük Birliği'nin fiilen yürürlüğe girmesi için 22 yıllık bir süre tanınmıştır.

Türkiye'nin AB'ye, 14 Nisan 1987 tarihinde yaptığı tam üyelik başvurusu ertesinde, taraflar arasında teknik ve siyasi platformda görüşmeler yürütülmüştür. Bu görüşmelerin sonucu, Gümrük Birliği'nin tamamlanması ve sürdürülmesi için gerekli koşulları belirleyen bir "Gümrük Birliği Kararı" adı altında toplanmış ve Türkiye-AB Ortaklık Konseyi'nin 6 Mart 1995 tarihli toplantısında kabul edilmiştir. Böylece, 22 yıllık Geçiş Dönemi, 1 Ocak 1996 tarihinde son bulmuştur.

1 Ocak 1996 tarihinde başlayan Gümrük Birliği, AB-Türkiye ortaklığını kuran 1963 Ankara Antlaşması'nda öngörülmüş bir karardır. Hukuki olarak bu durum, 6 Mart 1995 tarihli bir Ortaklık Konseyi Kararı'nın sonucudur. Ortaklık Konseyi Kararı gereği, tarım ve hizmetler Gümrük Birliği'ne dahil olmamıştır. Ancak karşılıklı tavizler üzerinde devam eden müzakereler yoluyla, tarım ürünlerinin Gümrük Birliği'ne dahil edilmesi taraflar arasında taahhütname yapılmıştır. Kömür ve Çelik Toppluluğu ürünleri ise, 1 Ağustos 1996 tarihinde yürürlüğe girmiş olan bir Serbest Ticaret Antlaşması yoluyla ayrıca işlem görmek durumunda olmuştur. Türkiye ile AB arasında, Ankara Antlaşması'na dayanarak kurulan ortaklığın esas amacı, Türkiye'nin AB'ye üye olmasıdır. Gümrük Birliği'nin esas gayesi de bundan başka bir şey değildir. Bu nedenle, Ankara Antlaşması ışığında; taraflar arasında bir Gümrük Birliği'nin kurulması, temel aşama olarak belirlenmiştir. Bu noktada öncelik belirlenenin, sanayi ürünlerini konu alan bir Gümrük Birliği olduğu unutulmamalıdır.

AB, önce Ankara Antlaşması sonra da Katma Protokol çerçevesinde, bir kısım tekstil ve petrol ürünleri dışındaki sanayi ürünlerinde, Türkiye'ye karşı, gümrük vergilerini ve eş etkili vergi ve resimleri kaldırmıştır. Türkiye ise Katma Protokol'de, 1985 ve 1995 olarak belirlenen tarihlere göre tespit edilen 12 ve 22 yıllık listelerde AB menşeli sanayi ürünlerine gümrük sıfırlamasını ve üçüncü ülkelere karşı ortak gümrük tarifesine uyumu, Katma Protokol'de öngörülen takvim paralelinde gerçekleştirememiş; bir takım sorun ve zorluklar yaşamıştır.

Türkiye-AB ortaklık ilişkilerinin beklendiği şekilde gelişmemiş olması nedeniyle, Türkiye-AB Ortaklık Konseyi'nin, Gümrük Birliği'nin en geç 1995'de tam olarak gerçekleşmesi amacıyla bir karar alması yönünde gerekli çalışmalar başlatılmış; 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'yla da, 31 Aralık 1995 tarihi itibarıyla, Türkiye ile AB arasında, sanayi ürünlerini konu alan bir Gümrük Birliği'nin kurulması kararlaştırılmıştır. Ortaklık Konseyi'nin 1/95 sayılı Kararı, taraflar arasında sanayi ürünlerinin ithalatında ve ihracatında alınan her türden gümrük vergisi ile eş etkili vergiler ve miktar kısıtlamalarını kaldıran bir karardır. Bu karar, Gümrük Birliği'nin iyi işlemesi için, tarafların alacağı tedbirleri ve bu tedbirlerin uygulanış rejimini düzenlemektedir. Buna göre, Gümrük Birliği'nin öncesi ve sonrası dönemlerde, gerekli hukuki uyum önlemlerinin hangi alanlarda, ne zaman ve ne şekilde alınacağı konuları ayrıntılı hükümlere bağlanmıştır. Zaman içinde; rekabet hukuku, fikri ve sınai haklar, tüketicinin korunması, dış ticaret ve gümrükler alanında yeni yasal düzenlemeler ikmal edilmesi bu karar nedeniyle gerçekleşmiştir.

2. Türkiye-Avrupa Birliği Gümrük Birliği Antlaşması'nın Türkiye Ekonomisine Etkisi

Türkiye ve AB Gümrük Birliği Antlaşması'nın Türkiye ekonomisine olumlu ve olumsuz etkileri olmuştur. Bu etkilerin bir kısmı sektörel durumlardan, bir kısmı gerçekleşmeyen yardımlardan ve bir kısmı da gerçekleşmeyen sermaye girişlerinden kaynaklanmıştır.

2.1. Türkiye-Avrupa Birliği Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisine Genel Etkisi

Gümrük Birliği'nin ilk yıllarından itibaren, Türkiye'nin AB ile dış ticaret açığı büyümüştür. Bunun temel nedeni, Türkiye'nin Gümrük Birliği öncesinde, AB'ye olan ihracatının %65'ini tekstil sektörünün oluşturmasıdır. AB'nin tekstil ticaretini yeni tam üye yapılan eski Doğu Avrupa ülkelerinden ve özel ilişki kurulan Çin, Hindistan gibi ülkelere yapıyor olması Türk tekstil sektörünü büyük sıkıntıya sokmuştur.

Gümrük Birliği sonrasında, yatırım için AB'den sermaye gelmemiş, hatta azalmış olması da başka bir sorun kaynağı olmuştur. Türkiye, AB'ye bütün kapılarını açınca AB firmaları Türkiye'de fabrika kurmak yerine

mallarını Türkiye'ye göndermişlerdir. AB, 1988 yılında, bazı Kuzey Afrika ülkeleri (Tunus gibi) ile Serbest Ticaret Antlaşması yapmıştır. Türkiye bu antlaşmalardan yararlanamamıştır. 1995 belgesi ile Türkiye'nin, sadece AB dışı imalat sanayi ürünlerini gümrüksüz ithal etmesi, buna karşılık AB dışı ülkelere, AB'nin kendi tercihlerine göre koyduğu gümrüğü uygulamak zorunda kalması nedeniyle, dış ticaretinde yapay bir sapmaya yol açmıştır. Ayrıca, AB'den ithal edilen gıda sanayi ürünleri de Türk tarımını çok olumsuz etkilemiştir. Çünkü AB tarımı, kendi içinde Ortak Tarım Politikası ile yılda 50 milyar dolar sübvansiyon yapılan bir sektör durumundadır. Gümrük Birliği öncesi ticarete aleyhimize gelişmeler bir ölçüde beklenmesine rağmen, yabancı sermaye girişleri ile bu açığın bir ölçüde giderileceği düşünülmüş ancak bu gerçekleşmemiştir. Mali yardım konusunda da büyük problemler yaşanmıştır. 6 Mart 1995'den itibaren sağlanması planlanan ama vetolar yüzünden bir türlü sağlanamayan kaynağın toplamı 2,4 milyar Avrupa Para Birimi (ECU)'dir.

2.2. Gümrük Birliği'nin Türkiye'nin Dış Ticaretine Etkisi

Gümrük Birliği'nin, rekabetten istihdama kadar ekonominin bütününe etkilediği bir gerçektir. Bununla beraber Gümrük Birliği'nin en fazla kendini gösterdiği alan dış ticaret alanındadır. Gümrük Birliği'nin Türkiye ekonomisine etkilerinden önce Türkiye'nin dış ticaretine ve dış ticaret dengesine etkilerini tablolar yardımıyla anlatmak mümkündür.

Tablo 2.1.'de gösterilen Türkiye'nin AB ülkeleriyle gerçekleştirilen dış ticaret rakamları incelendiğinde; AB'nin toplam ticaretinde, Türkiye'nin payının Gümrük Birliği'nden sonra yükseldiği ve bu ülkelerden yapılan ithalatın genelde yatırım mallarıyla ara girdilerden oluştuğu görülmektedir. Ancak ithalatta bu malların payında bir azalma eğilimi söz konusuken aynı malların ihracattaki payı gittikçe artmaktadır. Tablo 2.1.'de görülen 1996–2008 yılları arasında Türkiye'nin AB ile dış ticaret hacmindeki önemli artış, aslında ticaret yaratıcı etkinin varlığını ortaya koymaktadır. Gümrük Birliği'nin başlangıcını oluşturan 1996–1997 yılları arasında, Türkiye'nin AB ithalatında artış olduğu, yine ilk yıllarda ihracatta meydana gelen artışın, ithalattaki artışın gerisinde kaldığı görülmektedir. 1997 yılında AB'de ihracatın ithalatı karşılama oranı % 51,4'e kadar düşmüştür. Buna karşılık, 2001–2008 yılları ortalaması olarak AB'de ihracatın ithalatı karşılama oranı % 81,7'dir.

Tablo 2.1. Türkiye'nin dış ticareti ve Avrupa Birliği'nin payı (milyon \$)

Yıl	Genel			Avrupa Birliği			AB'nin Payı (%)					
	İhracat	Değ (%)	İthalat	Değ (%)	İhr/İth	İhracat	Değ (%)	İthalat	Değ (%)	İhr/İth	İhracat	İthalat
1993	15,348	---	29,429	---	52.2	7,599	---	13,875	---	54.8	49.5	47.1
1994	18,105	18.0	23,270	-20.9	77.8	8,635	13.6	10,915	-21.3	79.1	47.7	46.9
1995	21,636	19.5	35,707	53.4	60.6	11,078	28.3	16,861	54.5	65.7	51.2	47.2
1996	23,224	7.3	43,627	22.2	53.2	12,569	13.4	24,321	44.2	51.7	54.1	55.7
1997	26,261	13.1	48,559	11.3	54.1	13,435	6.8	26,119	7.4	51.4	51.1	53.8
1998	26,974	2.7	45,921	-5.4	58.7	14,813	10.2	25,282	-3.2	58.6	54.9	55.1
1999	26,587	-1.4	40,671	-11.4	65.4	15,424	4.1	22,530	-10.9	68.5	58.0	55.4
2000	27,775	4.5	54,503	34.0	51.0	15,664	1.5	28,527	26.6	54.9	56.4	52.3
2001	31,342	12.8	41,399	-24.0	75.7	17,546	12.0	19,824	-30.5	88.5	56.0	47.9
2002	36,059	15.1	51,553	24.5	69.9	20,415	16.4	25,689	29.6	79.5	56.6	49.8
2003	47,252	31.0	69,339	34.5	68.1	27,394	34.2	35,140	36.8	77.9	58.0	50.7
2004	63,167	33.7	97,540	40.7	64.8	36,581	33.5	48,103	36.9	76.0	57.9	49.3
2005	73,476	16.3	116,774	19.7	62.9	41,365	13.1	52,696	9.5	78.5	56.3	45.1
2006	85,535	16.4	139,576	19.5	61.3	47,935	15.9	59,401	12.7	80.7	56.0	42.5
2007	107,272	25.4	170,063	21.8	63.1	60,399	26.0	68,612	15.5	88.0	56.3	40.3
2008	132,003	23.1	201,823	18.7	65.4	63,368	4.9	74,801	9.1	84.7	48.0	37.1

Not:1996 yılından itibaren AB-27 ile olan dış ticaret rakamları kullanılmıştır.

Kaynak: (Doğan, 2004).

Tablo 2.1.'e göre, 1998 ve 2001 yıllarında, ithalatta düşüşler söz konusudur. Bu düşüşler, Türkiye ekonomisindeki daralmalarla doğrudan bağlantılıdır. Bu yıllarda sıkça yaşanan krizler (1994 Krizi, 1997–1998 Güney Doğu Asya ve Rusya Krizleri ve 2000–2001 Krizi) Türkiye'nin dış ticaret açığının ne kadarının Gümrük Birliği'nden kaynaklandığının belirlenmesini zorlaştırmaktadır. Ayrıca, 2008 yılında, Türkiye'nin genel olarak ihracatın ithalatı karşılama oranı % 65,4'e dek gerilemişken, AB'ye karşı ihracatın ithalatı karşılama oranı % 84,7'dir. Bu oran 1996–1999 yılları arasında % 50–60 düzeyindedir.

Gümrük Birliği süreci ile ilgili bir başka gerçek, AB'ye karşı Türkiye'nin ihracatının ithalatı karşılama oranının yükselmesidir. Gümrük Birliği Antlaşması sonrası, Türkiye'nin AB'ye ihracatı, ithalatından daha hızlı artmıştır. Bu durum, aynı zamanda, Türkiye'nin AB ülkelerine karşı rekabet gücünün de arttığının bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Tablo 2.2., incelendiğinde görüleceği gibi, Türkiye'nin AB ülkeleri ile dengeli bir dış ticaret ilişkisi vardır. Örneğin 2007 yılı itibarıyla ihracat/ithalat oranı toplamda % 63,1 iken, AB ülkeleri dikkate alındığında; ihracat/ithalat oranı yine aynı yıl % 88,1'dir. Bu durum, Türkiye'nin giderek artan dış ticaret açıklarında AB ülkeleri ile dış ticaretinin önemli bir etkisinin olmadığı anlamına da gelmektedir. Rusya,

Çin ve petrol ihraç eden ülkelerle yapılan dengesiz dış ticaret, Türkiye'nin oldukça düşük olan ihracat/ithalat oranının temel sebeplerindedir. AB kaynaklı dış ticaret açığımızın toplam dış ticaret açığımız içindeki payı ise son yıllarda giderek azalmaktadır (Narta, 2010, s.22).

Tablo 2.2. Türkiye'nin AB ile dış ticaret dengesi

	Türkiye'nin Dış Ticaret Dengesi, milyar \$ (I)	İhracat/İthalat (Türkiye) (II)	Türkiye-AB Dış Ticaret Dengesi, milyar \$ (III)	İhracat/İthalat (Türkiye-AB) (IV)	AB Kaynaklı DT Açığının Toplam Açık İçindeki Payı % (V) = III/I
1995	-14.1	60.5	-5.8	65.7	41.1
1996	-20.4	53.2	-11.6	49.8	56.9
1997	-22.3	54.1	-12.7	49.0	57.0
1998	-18.9	58.8	-10.6	56.0	56.1
1999	-14.1	65.4	-7.1	66.8	50.4
2000	-26.7	51.0	-12.1	54.5	45.3
2001	-10.1	75.7	-2.2	88.0	21.8
2002	-15.2	69.9	-4.6	80.1	30.3
2003	-22.1	68.1	-7.6	77.3	34.5
2004	-34.3	64.8	-11.4	76.0	33.2
2005	-43.3	62.9	-10.6	78.4	24.5
2006	-54.1	61.3	-10.0	81.4	18.8
2007	-62.8	63.1	-8.2	88.1	13.1

Kaynak: (Utkulu, 2009, s.22).

2.3. Gümrük Birliği'nin Türkiye Ekonomisi Üzerindeki Etkilerinin Analizi

Türkiye'nin bu entegrasyonlar çağında dış ticaretinin yarısını gerçekleştirdiği, dış yatırımlar, turizm, işçi dövizleri gibi ekonomik göstergeler açısından da yoğun ilişkiler içinde bulunduğu bir ülkeler grubuyla Gümrük Birliği oluşturması son derece doğru bir adımdır. Ancak Gümrük Birliği'nin tam üyelik kararıyla perçinlenmemiş olması büyük bir handikap oluşturmuştur.

Gümrük Birliği'nin geliştirilmesi büyük ölçüde tam üyelik perspektifi doğrultusunda mesafe alınmasına bağlıdır. Türkiye'nin Gümrük Birliği ile doğrudan ilgili alanlarda, AB'nin en önemli karar alma mekanizması olarak kabul edilen 113 numaralı Ticaret Komitesi içerisinde yer almaması, söz konusu politikaların üstlenilmesini güçleştirmekle kalmamış Türkiye'nin üçüncü ülkelerle ilişkilerini geliştirmesini de ciddi ölçüde engellemiştir. Bu durum bugün için de geçerlidir.

2.3.1. Gümrük Birliği'nin Türkiye ekonomisi üzerindeki olumsuz etkileri

Gümrük Birliği'nin Türkiye ekonomisi üzerindeki olumsuz etkilerini şu şekilde kategorize ederek ortaya koymak mümkündür:

a-) Rekabet gücü etkisi: Bu statik olumsuz etki, dış rekabet gücü eksik zayıf sektörlerde yaşanmıştır. Özellikle rekabet gücüne sahip olmayan otomotiv, ilaç ve kimya sanayi gibi sektörler Gümrük Birliği'nden olumsuz yönde etkilenmiştir.

b-) İstihdam etkisi: Gümrük Birliği, yine rekabete hazır olmayan firmaların yer aldığı sektörlerde olumsuz etkilere neden olmuştur. Ayrıca o firmalarının kapanması nedeniyle büyük oranda da işsizliğe neden olmuştur.

c-) Dış ticaret açığı etkisi: Türkiye'nin 1996'da, AB'ye ihracatı % 3,6 oranında artmışken, AB'den ithalatı ise % 33,3 oranında artmıştır. Bu noktada, ilaçta, patent uygulaması da Türkiye'nin dış ticaret açığını arttırmıştır. Türkiye'nin AB ile olan dış ticaret açığı, 1995'den sonra 6-10 milyar dolara yükselmiştir. Gümrük Birliği'nin ardından AB kaynaklı ithalatta bir patlama görülmüştür.

d-) Ortak Gümrük Tarifesi etkisi: Gümrük Birliği'nin Türkiye ekonomisi üzerinde ortak gümrük tarifesi etkisini şu şekilde açıklamak mümkündür:

- Zorunlu taviz etkisi: Türkiye, AB'nin taviz verdiği üçüncü ülkelere aynı tavizleri tanımak zorunda kaldığından gümrük vergisi geliri açısından büyük kayıplara uğramıştır.

- Misilleme etkisi: Türkiye, daha önce ikili anlaşmalarla üçüncü ülkelere tanıdığı tavizleri artık uygulayamayacağından o ülkelerin misilleme önlemlerine maruz kalmıştır.

- Taviz yitirme etkisi: Türkiye AB'nin koruma önlemleri uyguladığı ABD, Japonya gibi ülkelere aynı önlemleri uygulamak zorunda kalmıştır. Bu nedenle bu ülkeler de Türkiye'ye uyguladıkları tavizleri kaldırmaları, Türkiye için ekonomik kayıplara neden olmuştur.

- Ucuz girdi etkisi: Gümrük Birliği ile Türkiye, ucuz girdi ithalinde sorunlar yaşamıştır. Pakistan ve Bangladeş gibi ülkelere düşük fiyatlı

pamuk ipliği ithali ile sağlanan rekabet gücü, girdilerin fiyatları arttığından ortadan kalkmıştır.

Gümrük Birliği'nin Türkiye ekonomisine bir başka olumsuz etkisi de mali yardımlar noktasında yaşanmıştır. Gümrük Birliği sonrası (yapılması taahhüt edilen) yardımlar Türkiye'nin Gümrük Birliği çerçevesinde, gümrük indirimleri nedeniyle uğradığı mali kayıpları karşılamaya yöneliktir. Ancak AB tarafından Gümrük Birliği öncesi verilmiş olan mali yardımlar Türkiye'nin bu kayıplarını karşılamaktan çok uzaktır. Heper (1995,s. 3)'e göre, Gümrük Birliği sonrası için taahhüt edilen mali yardımlar ise hayata geçirilememiştir. Türkiye, Gümrük Birliği antlaşması sonrasında, sanayi mallarının karşılıklı ticaretinde, gümrük vergilerini ve işlemlerini yeniden düzenleyerek azaltmak zorunda kalması nedeniyle, dış ticaret işlemlerinde, uyguladığı korumacılık oranları da azalmak durumunda kalmıştır. Bunu rakamlarla ifade etmek gerekirse; Türkiye'nin, Gümrük Birliği antlaşmasıyla, AB ile dış ticaretinde uygulamış olduğu ortalama % 10,22 olan nominal korumacılık oranları % 1,4'ler seviyesine düşmüştür. Keza, Türkiye'nin aynı süreçte, üçüncü ülkelere uygulamış olduğu nominal korumacılık oranları da ortalama % 6,92'ler seviyesine kadar düşmüştür (Eder, 2003, s. 219-244).

Türkiye'nin Gümrük Birliği sürecinde en büyük açmazı tam üyelik durumunda olmamasıdır. Çünkü, AB'ye tam üye olmuş olan ülkeler, bir yandan gümrük vergilerini, üçüncü taraflarla olan tarımsal ticaretleri, şeker üretimi ve depolanması ile Katma Değer Vergisi (KDV) ve Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH)'nin bir kısmını üyelik aidatı ödemesine AB'nin toplam bütçesine aktarmaktayken öte yandan Avrupa Tarımsal Rehberlik ve Garanti Fonu ile Avrupa Bölgesel Gelişme Fonları başta olmak üzere çeşitli fonlardan önemli miktarlarda yardımlar almaktadırlar (Berubent, Kılınç ve Yücel, 2005, s.11–26). Türkiye için böyle bir durumun olmaması büyük ekonomik kayıp anlamına gelmektedir.

2.3.2. Gümrük Birliği'nin Türkiye ekonomisi üzerindeki olumlu etkileri

Kuşkusuz Türkiye'nin AB ile kurduğu Gümrük Birliği ilişkisinin, Türkiye açısından ekonomik, ticari, kurumsal, hukuki ve finansal gibi birçok alanda küçümsenmeyecek olumlu etki ve sonuçları olmuştur. En başta tüketiciler için, Gümrük Birliği, Türk piyasasında artan rekabet nedeniyle,

daha yüksek kalite, daha ucuz ürünler ve daha fazla çeşitlilik getirmiştir. Bu şekilde Türkiye’de de Avrupa’daki teknik normların kullanılması, tüketicilerin korunmasını arttırmış; üreticiler ve sanayi de, istikrarlı ve büyük bir ihracat pazarına erişmenin yanında, daha ucuz ve daha kaliteli girdilerden yararlanma imkânına kavuşmuştur. Gümrük Birliği’nin Türkiye ekonomisine bir başka olumlu etkisi mali yardımlar vasıtasıyla gerçekleşmiştir. Aşağıda yer alan Tablo 4.4., Türkiye’nin AB’den mali protokoller çerçevesinde aldığı rakamları göstermektedir. Türkiye, her şeyden önce taraflar arası ortaklık ve Gümrük Birliği ilişkisi çerçevesinde, AB tarafından kendisine taahhüt edilen finansal kaynaklardan, yardım ve hibe niteliğinde küçümsemeyecek miktarlarda yararlanmıştır.

Türkiye ile Avrupa Birliği arasındaki mali ilişkiler, 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı’na kadar Ankara Anlaşmasına ek Mali Protokoller çerçevesinde yürütülmüştür. Türk ekonomisinin hızla kalkınmasına yardımcı olmak amacıyla hazırlanan mali protokollerin üçüne işlerlik kazandırılmış, ancak imzalanan dördüncü protokol siyasi nedenlerle hayata geçirilememiştir. 1964-1982 yıllarını kapsayan üç protokol ve tamamlayıcı protokoller çerçevesinde, Türkiye AB’den 827 milyon ECU tutarında yardım almıştır. Bunun 752 milyon ECU’lük kısmı Avrupa Yatırım Bankası’ndan 75 milyon ECU’lük kısmı da AB bütçesinden karşılanmıştır. 752 Milyon ECU’nün % 33’ü sanayi ve tarım, yüzde 52’si enerji ve yüzde 14’ü altyapı-ulaştırma sektörüne gitmiştir (Karluk, 1997,s. 321).

Tablo 2.3.’e göre Türkiye, AB’den, kredi ve hibe niteliğinde sağlanan diğer yardımlar da eklendiğinde, 1964–1995 arası dönemde 1.005; 1964–2000 yılları arasında dönemsel olarak toplam 1.760,3 milyon EURO/ECU’ lük mali destekten yararlanmıştır.

Tablo 2.3. Gümrük Birliği ve ortaklık sürecinde, Avrupa Birliği'nden Türkiye'ye sağlanan mali destek

Protokoller	Süresi	EURO/ECU (m)
I. Mali Protokol (Kredi)	1964-1969	175
II. Mali Protokol (Kredi)	1973-1977	220
Tamamlayıcı Protokol	1973-1977	47
III. Mali Protokol (Kredi)	1977-1981	310
Özel İşbirliği Fonu (Hibe)	1982-1986	75
Körfez Savaşı (Kredi)	1991	175
Özel Mali İşbirliği (Hibe)	1993	3
Gümrük Birliği Öncesi	TOPLAM:	1.005
Aks.(Meda-I) İdari İşbirliği(Hibe)	1995-1999	181.3
İdari İşbirliği (Hibe)	1996-2000	3
Çeşitli Yardım (Hibe)	1992-1999	14
Yenileşt.Akdeniz Prog. (Kredi)	1992-1996	340
Avrupa-Akdeniz Süreci (Kredi)	1997-1999	205
Risk Sermayesi (Kredi)	1999	12
Gümrük Birliği Sonrası	TOPLAM :	755.3
Ortaklık Süreci (Genel)	TOPLAM :	1.760.3

Kaynak: (Doğan, 2004).

Sonuç ve Değerlendirme

Çalışmamızda Türkiye ile AB arasında imzalanan ve 1996 yılından itibaren yürürlüğe giren Gümrük Birliği'nin Türkiye ekonomisine ve daha çok dış ticaretine yaptığı etki ve değişiklikler incelenmiştir. Gümrük Birliği Antlaşmalarının dış ticaret üzerinde ticaret yaratıcı ve ticaret saptırıcı etkileri söz konusudur. Türkiye'nin Gümrük Birliği öncesi ve sonrası gerçekleşen dış ticaret verileri ekonomideki gelişmeler ışığında özet olarak ve madde madde yazmak gerekirse şu tespitleri yapmak mümkündür:

a-) Gerek yaşanan gelişmeler gerekse otaya konan rakamların ışığında, Gümrük Birliği'nin Türkiye'nin toplam ticaret hacmini arttırıcı bir etkisi olduğu söylenebilir. AB, Türkiye'nin dış ticaretinde her zaman çok önemli bir paya sahip olmuştur. Bu büyük pay, Gümrük Birliği öncesi % 48 oranında iken, Gümrük Birliği sonrası da % 50'nin üzerine çıkmıştır.

b-) Türkiye ile AB arasındaki dış ticaret rakamları

değerlendirildiğinde, Gümrük Birliği sonrasında etkinin her iki taraf açısından asimetrik olduğu, Türkiye'nin AB'ye ihracatında sürekli bir artış kaydedilmesine rağmen ithalat lehine bir dağılım gösterdiği saptanmaktadır. Bu durumun nedeni, Türkiye'nin tek taraflı olarak, 1971 yılı itibariyle bazı istisnalar dışında sanayi ürünlerinde AB pazarına gümrüksüz giriş hakkına sahip olması, AB'nin ise bu hakkı 1996 yılında elde etmiş olmasıdır.

c-) Veriler tarihsel açıdan ele alındığında, Türkiye'nin, Gümrük Birliği'nden itibaren geçen ilk 8 yıllık dönem zarfında, AB'ye yaptığı ihracatı, AB'den gerçekleştirdiği ithalattan daha hızlı artmış, bunun sonucu AB ile ticarete ihracatın ithalatı karşılama oranı 1995 yılında % 66 iken 2003 yılı sonunda % 77 seviyelerine yükselmiştir.

d-) Gümrük Birliği'nin tamamlanmasının hemen sonrasında yaşanan hızlı ithalat artışı dolayısıyla, Türkiye'nin AB ile ticaretinde büyük çaplı bir dış ticaret açığı meydana gelmiştir. 1998–1999 yıllarında küresel ekonomik kriz ve iç piyasadaki durgunluk nedeniyle dış açıklarda azalma eğilimi gözlenmiştir.

e-) Türkiye'nin AB dışında ticaret yaptığı diğer ülkeler ile dış ticareti incelendiğinde, Gümrük Birliği sonrası bu ülkelerle gerçekleştirdiği ticarete belirgin bir değişiklik olmadığı ve aynı oranlarda istikrarlı bir artış gösterdiği belirlenmektedir. Bu çerçevede Gümrük Birliği'nin AB lehine bir ticaret sapması yaratmadığı ve Türkiye'nin diğer dış ticaret pazarlarında bir kayba yol açmadığı ortaya çıkmaktadır.

f-) Türkiye dış ticaretinde Gümrük Birliği ile birlikte yapısal değişimler yaşanmıştır. Bu değişimler; ticaret hacminin artması ve özellikle Gümrük Birliği'nin ilk yıllarında ithalatın ihracattan daha hızlı artması nedeniyle net ihracatın da azalması şeklinde ifade gerçekleşmiştir.

g-) Gümrük Birliği'nin Türkiye açısından AB ile ticarete, ticaret yaratıcı etki ve (AB dışı ülkelere AB ülkelere) ticaret saptırıcı etki yaptığı sonucu ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak Türkiye'nin en büyük sorunu, AB'ye tam üye olmadan Gümrük Birliği Antlaşması'nı imzalayan ilk ve tek üye olmasıdır. Bu

nedenle, Türkiye tam üyelik hak ve yetkilerine sahip olmadan tam üyelik yükümlülüklerini yerine getirme sorumluluğunda olmuştur.

AB'ye üye diğer ülkeler bu süreci tam üyelik hak ve yetkilerini kullanarak geçirmişlerdir. Oysa Gümrük Birliği'nin sağlıklı bir şekilde işletilebilmesi için dayanışma ilkesi çerçevesinde AB'nin Türkiye'ye mali destek vermesi öngörülmekte iken bu mali destek verilmemiştir. Aynı şekilde yabancı kaynaklı doğrudan yatırımların artacağı beklentisi de boşa çıkmıştır.

Gümrük Birliği çerçevesinde Türkiye'yi ilgilendiren konularda Türkiye'nin karar mekanizmalarında olmaması Gümrük Birliği'nin işleyişi açısından büyük bir olumsuzluk olarak ortaya çıkmıştır.

Bu süreç, bir bütün olarak karşılaştırıldığında Türkiye'nin yaşadığı sorunun büyüklüğü ve bunun karşısında ayakta kalabilme başarısının derecesi daha net anlaşılacaktır. Her şeye rağmen, Türkiye'nin bu süreci olabilecek en düşük hasarla atlattığını söylemek iyimserlik değil, gerçekliktir.

Kaynakça

Berument, H., Kılınc, Z., Yücel, E., 'Business Cycles In Turkey And European Union Countries: A Perspective To The Membership', *Sosyo Ekonomi, Sayı:1*, (2005), s.11-26.

Eder, M., 'Implementing The Economic Criteria Of EU Membership: How Difficult Is It For Turkey', *Turkish Studies, Sayı: 4:1*, (2003), s. 219–244.

Doğan, N., 'On Yıllık Dönemde Gümrük Birliği'nin Etkileri ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme', *Mevzuat Dergisi, Yıl:7, Sayı: 79*, (2004), <http://www.mevzuatdergisi.com/2004/07a/02.htm>

Heper, F., 'Gümrük Birliğine Geçerken Vergileme', *Eso Bülteni Kasım-Aralık*, (1995), s.3.

Karlık, R., *Türkiye Ekonomisi*, (5. Baskı), İstanbul: Beta, (1997).

Narta, E. Ç., 'Gümrük Birliği'nin Türkiye'nin Dış Ticareti Üzerine Etkileri: Panel Veri Analizi', *Journal Of Yasar University, Sayı :17*, (2010), s.2874-2885.

Utkulu, U., 'Türkiye'nin AB Rotasında Gümrük Birliğinin 10 Yıllık Muhasebesi', Ders Notu, www.deu.edu.tr/utku.utkulu, (2009).

Uyar, S., 'Ekonomik Bütünleşmeler ve Gümrük Birliği Teorisi',

Dış Ticaret Dergisi, Sayı:19, (2000), s. 23.

Yayla,S. ve Çelik, B., ‘‘Gümrük Vergileri ve Uygulamalarına Genel Bakış’’, *Gümrük Dünyası Dergisi,Sayı: 49, (2006), s.25.*